

Illés György

Petőfi Pozsonyban

Az ifjú Petőfi többször megfordult Pozsonyban. Keze a teátrista sovány tiszteletdíját kereste, szeme az élményt leste, a város élményét. A reformkori Pozsony városiasabb város volt Pestnél, királykoronázó hely, a magyar országgyűlés székhelye, gyakorlatilag a haza fővárosa, habár csak a helyettesi minőségben, de hát Pest-Buda országvezető szerepét késlekedve állítgatták vissza a Habsburgok. A kezük ügyébe csusszant határszéli Pozsony alkalmasabb volt erre, mint a távoli és bizonytalan Pest, mely bármikor országos lázadás és pártütés élére állhat.

Pozsonynak több szép barokk tere és palotasora volt, urbánus polgári életformájáról irigykedve beszéltek országszerte. A XVIII. században a nagy honismerő tudós, Bél Mátyás; Kempelen Farkas, a híres fizikus; Korabinszky János, a lexikoníró; Windisch Károly, Pray György, a történetírók; a Szakolcáról átkocsizó öreg költő, Gvadányi József; a Győrből áttelepülő Rát Mátyás, a Magyar Hírmondó első szerkesztője: a magyar felvilágosodás szellemét rakták a Pázmány-Káldi ellenreformációs hagyományra. Ebbe a pozsonyi légkörbe hullámzott át a reformkor Kölcsey–Széchenyi–Kossuth féle áramlata. Felkarolta Kisfaludy Károlyt, Esterházyék pozsonyi palotájában tartott hangversenyén dőlt el a kilencéves Liszt Ferenc külföldi ösztöndíja és sorsa is.

1840 januárjában a soproni gyalogezred első századának közlegénye az akkor 17 éves költő, beosztatta magát egy Pozsonyba menetelő szakaszba. Kegyetlen hidegben, vékony katonaköpenybe burko-

lódzva taposta a ropogó havat. Pozsonyba érve elkérte magát a káplárjától, felkereste volt aszódi és selmecbányai diákpajtásait, ott melegedett kályhájuknál és szíveiknél. Ezt a komoly sétautat megismételte, nem tudjuk, hányszor, de „Búcsú" című versének első szakasza, barátainak visszaemlékezései vitathatatlanul bizonyítják, hogy a kiskatona többször járt akkor Pozsonyban.

Irigyen a sors boldogságom ellen
Pozsony! körödből ismét messze hí:
Megyek – de dulva van búcsúzó mellem,
Miként váradnak puszta termei.
Utánam intesz még Dunád ködébül,
S arcomra keserű könny árja gördül.

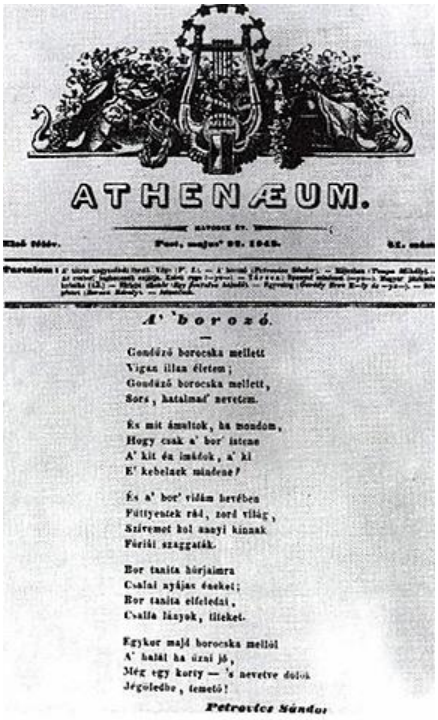
Nevezetes vers, hiszen a Pozsonyról szóló kifejezések újak, eredetiek, s ez Petőfi első városleíró, hazai tájról beszélő verse. Aligha véletlen, hogy a Duna-élményekből legelsőnek a pozsonyi Duna köde, váraink közül a pozsonyi vár, tájaink közül a soproni országútról „zúgó szélben" s „a messze távol kéklő fátyolába takart" Pozsony fogta meg. Csodálatos otthoniság fészkelte be magát szívébe az ismeretlen városban. Kezdte berajzolni a lelkében hordott ország térképkereteit, Pozsonnyal kezdte a sort.

Otthagyta a katonaságot, Sopronból Pápára gyalogolt, majd gondolt egyet s visszafordult, de nem Sopronba, hanem – 1841. március 27-én – ismét Pozsonyba menekült szívbéli pajtásaihoz, az evangélikus líceum diákjaihoz, akik szívvel-lélekkel ragaszkodtak a karikás szemű, sápadt, nyakigláb, lucskos vándorhoz, aki még csak tizennyolc éves ugyan, de már egy társadalmi osztályt, egy iskolarendszert, egy hadsereget és egy szülői otthont ha-

gyott a háta mögött. Színész és literátor akarok lenni! – jelentette ki, mikor megfelelő mennyiségű forralt borral és gondosan váltott hideg borogatásokkal kikúrálták a Magas úton, a diáktanyán lázasan ágynak dőlő ifjú obsitost. Nem a líceumot, a várost akarta látni ezúttal is. Ekkor ismerkedett tüzetesebben Pozsonnyal és lakóival. Látván, hogy sem színésznek, sem írónak nem kell, újra megragadta a bevált vándorbotot. Pajtásai elkísérték a város határáig, egyikük odaadta neki a tőrét, s némi aprópénzt dugtak ildomosan a zsebébe.

Sirályösztöne pár hónappal később, 1841 szeptemberében, újra Pozsonyba röpítette. Október végéig itt lakott, ismét egy diáktanyán, a változatlanul megtiszteltetést érző barátoknál. Mit csinált? Csak lélegzetet vett. Nézelődött, járta a várost és környékét. A város fölötti szőlőskertekben, mondják, szerelmi idillje szövődött. Érzése hatására ekkor írta két legelső népdal formájú versét, az *Erdő szélén,* s a *Fürge méh* címűeket. A mélységes szerelmi sóhajt a *Hegyliget* népszerű vendéglőjében egy kocsmároslány váltotta ki a költőből. Petőfi fordulata a népiesség felé a költészetben, s a nép felé a szemléletben Pozsonyban kezdődött. A pozsonyi diákok úgy füleltek erre a hangra, mint forrongásuk esküszövegére.

ATHENÆUM.

A' borozó.

Gondözö borocska mellett
Vigan illan életem;
Gondözö borocska mellett,
Sors, hatalmad' nevetem.

És mit ámultok, ha mondom,
Hogy csak a' bor' istene
A' kit én imádok, a' ki
E' kebelnek mindene?

És a' bor' vidám hevében
Pöttyentek rád, zord világ,
Szivemet kol asanyi kinnak
Pöriái szaggaták.

Bor tanita hörjaimra
Csalai nyájas éneket;
Bor tanita elfeledni,
Csalfa lányok, titeket.

Egykor majd borocska mellöl
A' halál ha úzni jö,
Még egy korty — 's nevetve dölök
Jégoledbe, temetö!

Petrovics Sándor

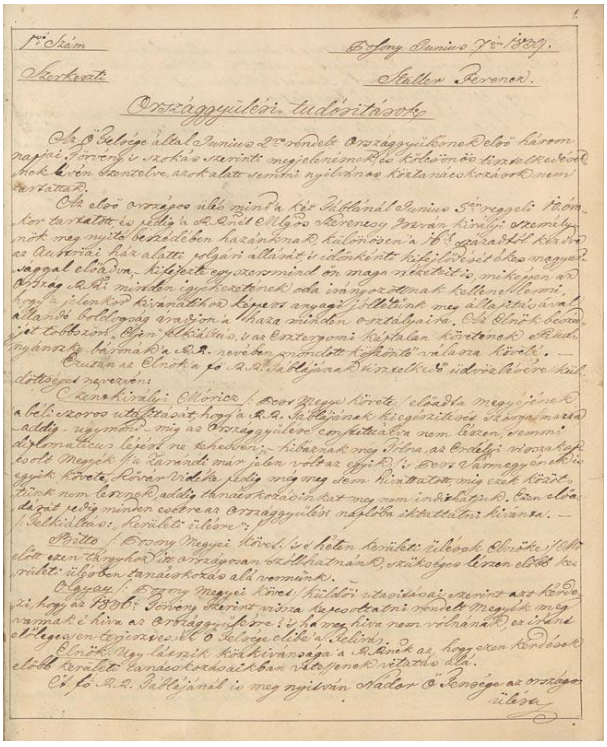
Aztán egy évig nem látta Pozsonyt, de kárpótlásul hosszú, gyónó leveleket menesztgetett a városba. Szeberényi Lajosnak például 1842. november 2-án azt írta Pápáról: *…rég meg van mondva, hogy én középszerű ember nem leszek.* Közben megtörtént költői bemutatkozása az Athenaeumban. 1843. május 14-ére V. Ferdinánd összehívta az országgyűlést Pozsonyba. A város felkészült a díszes szerepre, hogy vendégül lássa a Bécsből átránduló királyi udvart, az országgyűlés két házát, az eseményekhez tartozó katonaságot, s a kalmárhadat, mely a rendkívüli alkalom gazdasági dagályára várakozott. De készült Pozsony arra is, hogy öntudatlanul vendégül lássa Petőfi Sándort.

Május 12-én érkezett az országos vándor – bevált módján – gyalog vagy valamely vásáros szekérre kapaszkodva. A nép hullámverése vetette partra a díszbe-virágba öltözött, kikent-kifent Pozsonyban. Ezúttal is szakadó esőben lépett a városba, akárcsak 1841 őszén. Ez az utolsó és egyúttal leghosszabb, legnevezetesebb tartózkodása a város-

ban. E napjait pontosan ismerjük a Petőfi-életrajzokból. De csak, ha hozzáolvassuk az egykori lapokból a beszámolókat Ferdinánd király és Metternich megérkezéséről, kapunk valódi képet a koldusgúnyában a belvárosi járdák szélén ázó-fázó fiatal költőről, a húszezres bámész és vivátozó tömeg egyik elkeseredett arcú, némán tüntető, égő szemű tagjáról. Az *Apostol* ama jelenete, amikor Szilveszter a zajban és fényben úszó városban megpillantja a királyt és kíséretét, akkor rakódott el emlékezete éles metszetei közé. A *Halászkapu*-nál álldogálva rezzent át idegein, hogy most felkiáltana, mint a költeményben Szilveszter: *Haljon a király!* S a népfelszabadító tragikus sorsa alighanem ott pergett le agyában. A pozsonyi valóság belenyúlt Petőfi költészetébe és meggyőződésébe.

Illyés Gyula azt hiszi, hogy Petőfi kihagyta a legnagyobb látnivalót: nem ment el az országgyűlés üléseire. Bezzeg elment. Külseje nem feszélyezte. A feudális törvényhozást természetesen látnia kellett annak, aki nemsokára döntően hozzájárul fölbomlásához. Berecz Károly, Dömök Elek s Kolmár József, a megbízható szavú pozsonyi kortársak és barátok tanúsítják, hogy a költő szorgalmas látogatója volt a diétának, sőt Kolmár szerint tulajdonképpen az országgyűlési láz csalta Pozsonyba. A város egyébként azzal is felkészült Petőfi fogadtatására, hogy polgári megélhetésül az *Országgyűlési Tudósítások* körmölését juttatta neki. Még mindig a színészi szereplés déli-bábja után futott ide, de Pozsony vaskos leckéztetéssel végleg elzárja a színpadot.

S hogy kenyérből ki ne fogyjon,
Másoknak gondolatjait
Másolgatá. Keserves munka,
Tán a favágásnál is keservesebb…

Így ír az *Apostol*-ban, mely lépten-nyomon tükrözi a pozsonyi tanulságokat. De jutatott a város en-

nél maradandóbb élményt Petőfi Sándornak: A Duna túlsó partján levő virágillatos, ligettel ajándékozta meg, ennek füvén hajthatta fejét álomra, betakarhatta magát a csillagos éggel, vagy összekuporodhatott valamelyik ligeti fapadon, ahogyan a csavargók szoktak. A várba vezető lépcsők mellett, Záborszky tanyáján csupán nappal tartózkodott, ott készült diktálással a kézzel írott parlamenti tudósító lap. Éjjeli pihenőre a liget várta. Egy nap aztán beleütközött Újházy Lajosba, régi diákpajtásába, aki egy ilyen ligeti éjszaka után vette magához, s azontúl felváltva aludtak az ugyancsak szegény diák egyetlen szalmazsákján. Amikor Záborszky fizetett, vendéglőbe bújtak, de nem az előkelőek egyikébe, hanem olyan kedélyes kis helyekre, amelyeket száz éven át minden magyar író és művész érdekfeszítőnek és tanulságosnak talált.

Én is Petőfi pozsonyi nyomaiban jártam. A várlépcsőkön én is hallgattam a dóm zengő harangszavát, mint ő, én is ettem a *Hal* téren vásárolt édes körtéből, melyet ő is ott evett meg, s körmölgetés közben ezzel űzte el éhét. Nekem Kemény Lajos, a város kiváló történésze magyarázta, hol volt Petőfi három kocsmája: a Rétes csárda, a Neumann-féle söröző, s a Hollinger kávéház, s mutatta, hol írta a költő legismertebb pozsonyi versét a *Távolból*-t. A vers megindítóan őszinte, nagy verse, első, amelyben saját sorsát nézte, szinte idegenül. Megmérte a világot és az embereket. *A rég várakozó műösztön saját anyagára lelt* – magyarázza cáfolhatatlanul Horváth János.

A versírás színhelye mára megváltozott, az egész házsorral együtt ledöntötték a Duna-part

szabályozásakor. A folyam olyan közel volt ehhez a helyhez, hogy behallatszott a hullámok ritmikus csobbanása.

Pozsony fakasztotta ki Petőfi nevezetes ihletét, itt fordul édesanyjához, rövid életéből tapasztalatokat szűr le:

Mondjátok, hogy könnyeit ne öntse,
Mert fiának kedvez a szerencse –
Ah, ha tudná, mily nyomorban élek,
Megrepedne a szíve szegénynek.

Pozsonyban talált először önmagára. Tanúskodik erről a június elején Bajzához írt nevezetes pozsonyi levél is: *Nyugtasson legalább az: hogy rossz munkával nem léptem a világ elé*.

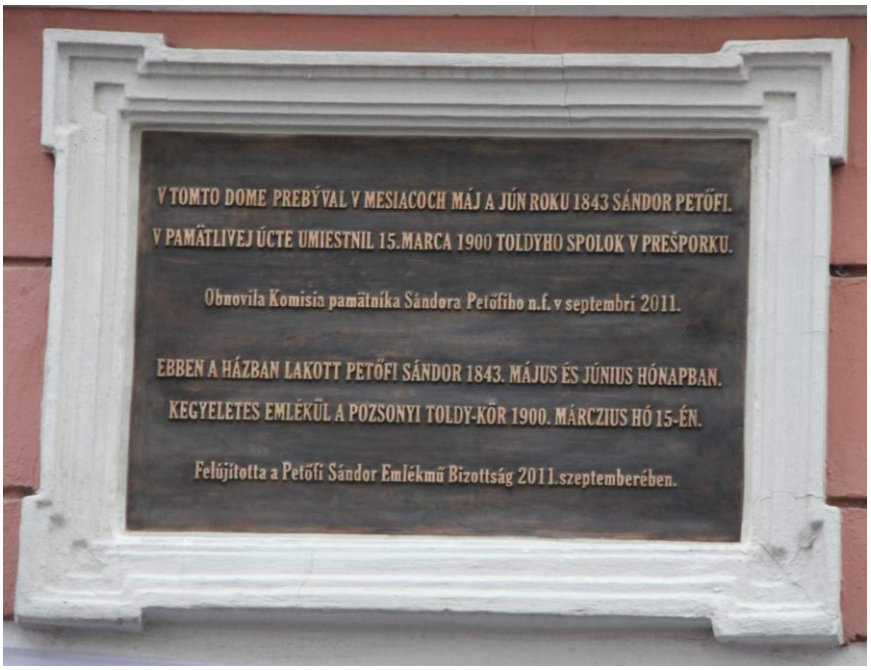
Másik két pozsonyi verse, ugyancsak a látogatás termése, a *Ki vagyok én* és a *Lánggal égő teremtette* – egészen más. Ezek Petőfi készülődésének és hangjának néplázító, szabadító szemléletéről vallanak már. Az egyik Petőfi első betyárdala. A költő tekintete – írja róla találóan Illyés Gyula – *kihívóan és gúnnyal villan* fölfelé. Pozsony tehát megalázza, felrázza és szembeállítja a világgal. Az elutasított színész, a krajcáros bérért lapot körmölgető véndiák itt egyenesedik fel, hogy a bénító körülmények után országhasító fényben vonuljon tovább, már az irodalmi világ elé, a szénsavas erjedésű fővárosba arra a szerepre, amelyet mindnyájan jól ismerünk.

Ne hagyjuk említetlen, hogy a végén mégiscsak kapott rendes lakást Pozsonyban, az Apácapálya 25-ös számú házban, hátul az udvarban egy szabónál, aki kosztos diákokat tartott. Willimszkynek hívták a mestert, aki maga, majd fia és unokája száz esztendőn át némi borravalóért mutogatta *Petőfi ócska ruháját*, melyet előrelátással megtartott magának, miután a költő jobb öltönnyel cserélhette fel a koldus-

gúnyáját. A ház utcai falán tábla kalauzolta Willimszky úrhoz a sétálót. Én is megnéztem volna az állítólagos Petőfi ruhát, leraktam volna az obulusokat, de hiába kerestem. Senki nem tudta, melyik felújított ház lehetett a szabó mester otthona.

Pozsonyban hirtelen megfordult a sorskerék Petőfi Sándorral. Pest figyelme, mint egy sötétben tapogató fénykéve hullott rá. Versei irányították felé Vörösmarty és barátai figyelmét. Az élelmes Vachot menten Pozsonyba sietett az Athenaeum körének pénzadományával és Nagy Ignác állást kínáló levelével.

Pozsonyi tapasztalataival, mint egy töviskoronával a fején, 1843. június 27-én hajóra szállt a Duna-parton, s azon a szépséges vízi úton, amelyet annyi hajókiránduló ismert meg azóta, elindult Pestre. Sietnie kellett. Hat esztendeje volt még.